

Finansdepartementet
Avdelningen för offentlig förvaltning,
Enheten för offentlig upphandling
Ann Fryksdahl

Famnas yttrande avseende Konkurrensverkets rapport *Nya grindvaktsfunktioner i LOV*

Famna har inbjudits att inkomma med synpunkter på rapporten nya grindvaktsfunktioner i LOV. Famna tackar för möjligheten att lämna synpunkter på rapporten. Famna kommer fokusera detta remissvar på förslag som berör medlemmar och den idéburna välfärdssektorn. I övrigt tar vi inte ställning till utredningens förslag.

Om Famna – riksorganisationen för idéburen välfärd i Sverige

Famna är riksorganisationen för idéburen välfärd i Sverige och representerar idéburna aktörer, så kallade utförare, inom den offentligt finansierade välfärden. Famna har ca 90 medlemmar som utgörs av allmännyttiga aktörer som utför; sociala tjänster, kvalificerad vård, arbetsmarknadspolitiska insatser och individuell omsorg där allt överskott återinvesteras i verksamheten.

Medlemmarna inkluderar både stora och små, gamla som nya organisationer. Bland medlemmarna finns BRIS, Röda Korset, Ersta Diakoni, SOS-barnbyar, Bräcke diakoni, Stadsmissionerna, Rädda barnen, Stockholms sjukhem, Unizon med fler.

Famna är part i Sveriges nationella kompetenscenter för social innovation som är inrättat vid Malmö Universitet, Mötesplats social innovation (MSI). Kompetenscentret finansieras av Europeiska Socialfonden (ESF) på uppdrag av EU-kommissionen. Syftet är att stärka den sociala innovationen i Sverige och öka samhällsnyttan. Sociala innovationer utvecklas i alla sektorer och offentliga insatserna, både förebyggande, främjande och akuta insatser, utvecklas med medel från EU kopplat till ESF och det nationella kompetenscentret.

Sammanfattande synpunkter

Famna välkomnar Konkurrensverkets rapport Grindvaktsfunktioner i valfrihetsystem och delar bilden att systemförändrande åtgärder krävs för att hålla ute kriminella och oseriösa aktörer från välfärdssystemet. Famna kan inte nog betona hur viktigt valfrihetssystem (LOV) är i välfärden för idéburna utförare. Att slopa LOV hade fått betydande negativa konsekvenser både för offentliga beställare, leverantörer och människorna som tjänsterna finns till för. Valfrihetssystemet med löpande anslutning är central för medlemmar då det möjliggör för anslutning löpande när organisatoriska och finansiella förutsättningar finns för nyetablering eller expansion.

Idéburen sektor kännetecknas av en stor mångfald och variation men även många verksamheter som är sprungna ur egenmaktsrörelsen, som är övertygade om att egenerfarenhet innebär god förståelse för både brukare och deras behov. Välfärden behöver dessa aktörer men även andra idéburna organisationer som har drivkraften att finnas för människor som högsta syfte. För dessa organisationer är LOV en möjliggörare.

Det är också av stor vikt att de åtgärder, kontroller och instrument som har till syfte att förebygga och stänga ute oseriösa och kriminella krafter behöver vara i paritet med idéburna utförarens möjlighet att fortsättningsvis leverera högkvalitativa välfärdstjänster, detta får inte ta för stor del av kärnverksamheten. Betungande grindvaktsfunktioner kräver en adderad ersättning i till idéburna utförare, för att de ska ha möjlighet att verka och inte göra anspråk på kärnverksamheten.

Famna delar rapportförfattarnas bedömning att det finns ett behov av stöd och förtydligande av regelverk och villkor. Författarna lyfter också behovet av snabb tillgång till uppgifter från Inspektionen för vård och omsorg (IVO). Det håller Famna med om, men vill samtidigt framföra att tillståndsprocesserna hos IVO idag är onödigt långdragna och dåligt anpassade till verkligheten, även ändringar t ex prövningar av ledningen är orimligt långa och dyra.

Vi vill också bekräfta Konkurrensverkets farhåga att otillräckliga uppföljningar medför fler oseriösa utförare med låg efterlevnad av regelverk, något som tydligt framkommit inom Arbetsförmedlingens valfrihetssystem. Aktörer som är seriösa har vittnat om en ohållbar situation med krångliga och orimliga villkor eller regler och låga ersättningar. En situation som förstärkts och pågått då seriösa aktörer slås ut till förmån för utförare med bristande kvalitet och som

inte följer regelverket på ett tillräckligt sätt har utgjort "beviset" för att det går att bedriva god och säker verksamhet inom de ramar, regelverk och ersättningsnivåer som funnits.

I förlängningen har det inneburit att seriösa aktörer lämnar valfrihetssystem som i praktiken omöjliggör för utförare att bedriva verksamhet med tillräcklig kvalitet inom rådande ekonomiska ramar och regelverk. Samma effekt kan skönjas i valfrihetssystem där volymer är väldigt fluktuerande eller låga. Famna har genom åren fått signaler om att det sker inom Arbetsförmedlingens verksamhet men även i andra kommuner och regioner.

Oseriösa och kriminella utförare utgör på gruppnivå en systemhotande kraft, då de medför stora negativa effekter på marknadens funktionssätt, vilket exemplet ovan illustrerar. Det som initialt kan framstå som nytta för beställaren genom lägre priser övergår snabbt i betydande samhällskostnader när seriösa företag slås ut och ersätts av företag som skaffar sig otillbörliga konkurrensfördelar.

Då valfrihetssystem i regel innebär nära kontakt med människor som anses vara särskilt skyddsvärda t ex äldre, sjuka, arbetslösa och unga i svåra situationer, som dessutom är i beroendeställning gentemot utföraren är det brådskande att stävja kriminella och oseriösa krafter. Människor i behov av välfärdens tjänster har rätt till god, säker och nära vård och omsorg – något som bör garanteras.

Rapporten pekar på särskilda utmaningar i kontrollarbetet när utförares verksamhet bedrivs i form av stiftelser eller föreningar. Detta kan överkommas med register över idéburna aktörer i välfärden eller genom bestämmelser om att föreningar och stiftelser som bedriver välfärdsverksamhet behöver vara transparenta och rapportförfattarnas resonemang om utvidga revisionsplikten till att omfatta fler företag är en lösning.

Samlad information om offentliga köp möjliggör kunskap som kan motverka oseriösa och kriminella krafter. I Danmark är samtliga kommuner skyldiga att skicka sina fakturor till en central aktör för digitalisering, vilket skapar en gemensam databas och goda förutsättningar för systematisk och effektiv avtalsuppföljning. Lösningar skapar inte endast möjlighet att stävja oseriösa och kriminella utan underlättar också för idéburna utförare som inte belastas av administration som stjäl tid från kärnverksamheten.

Förslag och bedömningar

6.1 Kravet på löpande annonsering kan avskaffas

Konkurrensverkets bedömning: Det är möjligt att avskaffa kravet på löpande annonsering i LOV. En förutsättning för att avskaffa kravet på löpande annonsering är att samtliga sökande som uppfyller de krav som ställts och inte har uteslutits ska godkännas. En ytterligare förutsättning är att det införs nya bestämmelser i LOV som säkrar att valfrihetssystemet inte blir stängt för inträde under oproportionerligt lång tid, att väsentliga ändringar som kan påverka leverantörers förutsättningar och intresse för att delta inte genomförs när valfrihetssystemet är stängt för inträde samt transparens gentemot potentiella leverantörer. En upphandlande myndighet som vill begränsa antalet leverantörer kan inte göra det inom ramen för ett valfrihetssystem enligt LOV, utan kan endast göra det genom en upphandling av ett kontrakt eller ramavtal enligt LOU.

6.1.1 En modell med ansökningsfönster är lämpligare än en ramavtalsmodell

Konkurrensverkets bedömning: Vid ett avskaffande av kravet på löpande annonsering är en modell med ansökningsfönster att föredra framför en ramavtalsmodell.

Famna avstyrker förslaget då ansökningsfönster verkar begränsande för idéburna utförare, den löpande annonseringen är en central funktion.

6.1.2 Utformningen av ett förfarande med ansökningsfönster

Konkurrensverkets förslag: Begreppet ansökningsfönster avser den tid under vilken en upphandlande myndighet gör ett valfrihetssystem tillgängligt för ansökningar.

Hur ofta ansökningsfönster minst ska öppnas och hur länge de minst ska vara öppna för ansökningar

Konkurrensverkets förslag: En upphandlande myndighet ska minst en gång vart fjärde år göra valfrihetssystemet tillgängligt för ansökningar genom att öppna ett ansökningsfönster under minst en månad. En upphandlande myndighet får öppna extra ansökningsfönster utan att det påverkar när ordinarie ansökningsfönster ska öppnas. Ett sådant extra ansökningsfönster ska vara öppet under minst en månad.

Väsentliga ändringar får endast göras i anslutning till ansökningsfönster

Konkurrensverkets förslag: Väsentliga ändringar får enbart göras vid ett ansökningsfönster. Icke väsentliga ändringar får göras även när valfrihetssystemet är stängt för ansökningar.

Famna avstyrker förslagen då ansökningsfönstret bör vara öppet mer ofta än vart fjärde år. Den långa tiden mellan ansökningsfönster försvårar för idéburna att expandera eller nyetablera när organisatoriska eller finansiella förutsättningar finns. Denna "ansökningsmodell" liknande mer upphandlingars intervall. Det riskerar också att leda till avveckling av verksamheter.

Upphandlande myndigheter ska offentliggöra valfrihetssystemet, ansökningsfönster och resultatet efter ett beslut i fråga om en ansökan fattats genom annons på den nationella webbplatsen

Konkurrensverkets förslag: Annonser för valfrihetssystem ska även fortsättningsvis publiceras på den nationella webbplatsen. Upphandlande myndigheter ska annonsera beslut om att inrätta eller ändra ett valfrihetssystem. En annons om beslut att inrätta eller ändra ett valfrihetssystem ska minst innehålla uppgifter om den upphandlande myndighetens namn, vilka tjänster som omfattas av valfrihetssystemet, valfrihetssystem-ID, hur ofta valfrihetssystemet ska göras tillgängligt för ansökningar samt var förfrågningsunderlaget finns tillgängligt. Upphandlande myndigheter ska annonsera ordinarie och extra ansökningsfönster senast 10 dagar innan ansökningsfönstret öppnas. En annons om ansökningsfönster ska minst innehålla uppgifter om den upphandlande myndighetens namn, vilka tjänster som omfattas av valfrihetssystemet, valfrihetssystem-ID, mellan vilka datum ansökningsfönstret hålls öppet och var förfrågningsunderlaget finns tillgängligt. Upphandlande myndigheter ska annonsera resultatet efter ett beslut i fråga om en ansökan. Efterannonsen ska publiceras på den nationella webbplatsen senast 60 dagar efter att ett beslut om en ansökan fattats. Vid användning av förfarandet med ansökningsfönster får den upphandlande myndigheten genomföra en samlad efterannonsering efter att ansökningsfönstret stängts. En efterannons ska minst innehålla uppgifter om den upphandlande myndighetens namn, valfrihetssystem-ID, samtliga leverantörer som är godkända till valfrihetssystemet samt vilka sökande som inte godkänts som leverantörer. Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer ska bemyndigas att meddela föreskrifter om den närmare utformningen av de uppgifter annonserna ska innehålla samt föreskrifter om ytterligare uppgifter som annonser ska innehålla.

Famna tillstyrker detta förslag dock avstyrker vi andra förslag som är förutsättningen för detta förslag i sin helhet.

6.1.3 Upphandlande myndigheter ska få välja löpande annonsering eller ansökningsfönster

Konkurrensverkets bedömning: Om kravet på löpande annonsering ska avskaffas bör det göras genom att införa ett alternativt förfarande med ansökningsfönster men låta det vara upp till den upphandlande myndigheten att välja förfarande för det aktuella valfrihetssystemet.

Konkurrensverkets förslag: Den upphandlande myndigheten ska begära in ansökningar genom annons på den nationella webbplatsen och välja ett av följande förfaranden: 1. förfarande med löpande annonsering, eller 2. förfarande med ansökningsfönster. Vilket förfarande som används i valfrihetssystemet ska framgå av annonsen om att inrätta eller ändra ett valfrihetssystem.

Famna avstyrker detta förslag då vi anser att alla upphandlande myndigheter ska ha löpande annonsering. Vi ser en risk med att den löpande annonseringen inte kommer bli norm, vilket oroar oss då det begränsar våra medlemmars möjligheter.

6.2 Varken valfrihetssystem eller kontrakt bör tidsbegränsas i författning

Konkurrensverkets bedömning: Det bör inte införas någon författningsreglerad tidsbegränsning av vare sig valfrihetssystemen eller kontrakten som sluts inom ramen för ett valfrihetssystem.

Famna tillstyrker förslaget delvis. Vi ser ett behov av att pröva utförarens lämplighet regelbundet men anser inte att ett tidsbegränsat kontrakt behövs för att kunna göra regelbunden uppföljning och kontroll.

6.3 Ytterligare uteslutningsgrunder ska införas och fler ska kontrolleras

Konkurrensverkets bedömning: För att ge upphandlande myndigheter bättre förutsättningar att utesluta oseriösa och kriminella aktörer och dess företrädare ska ytterligare uteslutningsgrunder införas. Därutöver ska personkretsen som omfattas av begreppet företrädare utvidgas och förtydligas. Som en följd av de ändringar som föreslås, och för att förenkla tillämpningen, ska uteslutningsgrunderna kompletteras med ytterligare stödregler.

Famna tillstyrker förslaget.

6.3.2 Vissa uteslutningsgrunder ska vara obligatoriska

Konkurrensverkets förslag: Det ska vara obligatoriskt att utesluta en sökande som omfattas av uteslutningsgrunderna i 7 kap. 1 § och 2 § första stycket LOV enligt lydelsen i SOU 2023:43.

Famna tillstyrker förslaget att företrädare som har skulder, anmärkningar eller dömts för brott inte bör driva välfärdsverksamhet. Men vill uppmärksamma att det i idéburen sektor finns personer, sk trovärdiga budbärare som har stor betydelse. Budbäraren verkar för att t ex bygga tillit till samhällsinstitutioner, unga ska lämna kriminella miljöer och minska våld och kriminalitet. Trovärdiga budbärare, "credible messenger", är en evidensbaserad modell som tagits fram i USA.

Den trovärdiga budgivaren har själv haft tillgång till den destruktiva kontexter och i en del fall även begått brott och avtjänat straff. Det är just erfarenhet och kunskap som ger personen förmåga att stötta andra unga ut ur kriminalitet, inte sällan startar dessa personer viktiga verksamheter för att unga ska lämna kriminella miljöer, bygga tillit mellan unga och samhällsinstitutioner, minska våld och kriminalitet.

Exempel på verksamheter med trovärdiga budbärare är Arvsfondens projekt Credible Messengers som drivs av: Socialförvaltningen Nordost (UngÅngered), Göteborg stad och TryggRätt som arbetar med att stödja ungdomar att lämna en kriminell livsstil genom strukturerade, gruppbaseade program. Insatserna syftar till att bryta destruktiva mönster och skapa konkreta förutsättningar för en hållbar återgång till samhälle, utbildning och arbetsliv. Genom Utfallsfonden som investerat 27 miljoner möjliggörs en bredare etablering av verksamheten i Sverige. TryggRätt har hittills träffat 130 unga varav 80% har lyckats att långsiktigt lämna en kriminell livsstil.

6.3.3 Det ska införas ytterligare uteslutningsgrunder i LOV

Konkurrensverkets förslag: En sökande får uteslutas om den upphandlande myndigheten kan visa att den sökande har:

- gjort sig skyldig till något brott eller annat allvarligt fel i yrkesutövningen som gör att den sökandes redbarhet kan ifrågasättas,
- gjort sig skyldig till brott eller annat missförhållande utanför yrkesutövningen som gör att den sökandes redbarhet allvarligt kan ifrågasättas för den aktuella tjänsten, eller
- visat allvarliga eller ihållande brister i fullgörandet av något väsentligt krav i ett tidigare kontrakt

Famna tillstyrker förslaget.

6.3.4 Fler ska omfattas av kontroll mot uteslutningsgrunderna

Konkurrensverkets bedömning: Uteslutningsgrunderna bör utvidgas till att omfatta fler personer och det bör tydliggöras att fysiska personer kan kontrolleras för att bedöma om en frivillig uteslutningsgrund är tillämplig.

Konkurrensverkets förslag: Är den sökande en juridisk person får den uteslutas 1. enligt de frivilliga uteslutningsgrunderna om en person som ingår i den sökandes förvaltnings-, lednings- eller kontrollorgan har gjort sig skyldig till sådant fel som avses i uteslutningsgrunden. Detsamma gäller personer som är behöriga att företräda, fatta beslut om eller kontrollera den sökande. 2. enligt samtliga uteslutningsgrunder om en person med avgörande ansvar för fullgörandet av kontraktet har gjort sig skyldig till brottet eller ett sådant fel som avses i uteslutningsgrunden. Vid bedömningen av om en sökande ska uteslutas får den upphandlande myndigheten även beakta att en annan juridisk person med koppling till sökanden gjort sig skyldig till brott eller sådant missförhållande som avses. Vid bedömningen av om sådan koppling föreligger ska den upphandlande myndigheten beakta till exempel gemensamt ägande och gemensam förvaltning, samt om utformningen av ägande- eller förvaltningsstrukturen är ägnad att undvika uteslutning. Om en person som ingår i den sökandes förvaltnings-, lednings- eller kontroll-organ har gjort sig skyldig till sådant fel som avses i tillämpliga frivilliga uteslutningsgrunder, får den sökande uteslutas. Detsamma gäller personer som är behöriga att företräda, fatta beslut om eller kontrollera den sökande.

Famna tillstyrker förslaget och hänvisar till 6.3.2 Vissa uteslutningsgrunder ska vara obligatoriska, för vidare resonemang.

6.3.5 Ytterligare stödregler ska införas avseende utredningen av uteslutningsgrunderna

Konkurrensverkets bedömning: Det bör införas ytterligare stödregler avseende utredningen av uteslutningsgrunderna.

Konkurrensverkets förslag: Den upphandlande myndigheten får begära in uppgifter från den sökande om dennes tidigare kontrakt enligt denna lag, lagen (2011:1029) om upphandling på försvars- och säkerhetsområdet, lagen (2016:1145) om offentlig upphandling, lagen (2016:1146) om upphandling inom försörjnings-sektorerna eller lagen (2016:1147) om upphandling av koncessioner. Begäran får omfatta pågående kontrakt och kontrakt som avslutats de senaste tre åren. Om den upphandlande myndigheten överväger att utesluta en leverantör ska myndigheten särskilt beakta tjänstens karaktär i förhållande till de omständigheter som myndigheten avser att lägga till grund för beslutet. Den upphandlande myndigheten får låta bli att följa en skyldighet att utesluta en leverantör, om det är motiverat av tvingande hänsyn till allmänintresset

Famna delar bedömningen och tillstyrker förslaget.

6.3.6 Det bör införas en ny bestämmelse om avslutande av kontrakt när en leverantör omfattas av uteslutningsgrunderna eller förlorar relevanta tillstånd för att bedriva verksamheten

Konkurrensverkets bedömning: Det bör införas en skyldighet för upphandlande myndigheter att under vissa omständigheter avsluta kontrakt med leverantörer som godkänts i valfrihetssystemet. En sådan skyldighet att avsluta kontrakt bör åtföljas av rättsmedel så att en leverantör vars avtal avslutats kan ansöka om rättelse.

Konkurrensverkets förslag: Den upphandlande myndigheten ska avsluta ett kontrakt som ingåtts inom ramen för ett valfrihetssystem om: 1. det framkommer att leverantören borde ha uteslutits enligt 7 kap. vid handläggningen av ansökan till valfrihetssystemet, 2. leverantörens förhållanden förändras under kontraktets löptid så att den, om den varit sökande till valfrihetssystemet, skulle varit föremål för uteslutning enligt 7 kap., eller 3. leverantören saknar relevanta tillstånd för bedrivande av tjänsten. Skyldigheten att avsluta ett kontrakt enligt första stycket gäller oberoende av om en sådan möjlighet framgår av kontraktet. När ett beslut om att avsluta ett kontrakt har fattats ska den upphandlande myndigheten snarast möjligt lämna underrättelse till leverantören om beslutet och skälen för det. Den upphandlande myndigheten ska i underrättelsen lämna upplysningar om hur rättelse söks. Den upphandlande myndighetens beslut ska gälla omedelbart. Leverantören ska ges skälig tid att avveckla sin verksamhet så att enskilda ges möjlighet att välja en ny leverantör inom ramen för valfrihetssystemet. Tiden för avveckling av verksamheten ska framgå av beslutet. Beslutet har ingen retroaktiv verkan. De rättigheter och skyldigheter som redan har uppkommit genom kontraktet ska kvarstå. En leverantör vars kontrakt avslutats får ansöka om rättelse hos allmän förvaltningsdomstol. Rätten får förordna att beslut om avslutande av kontrakt inte ska gälla innan något annat har bestämts. Vid bedömningen ska hänsyn tas till de enskildas intressen, allmänintresset och övriga berörda intressen. Rätten ska avstå från att fatta ett sådant beslut om det inte är sannolikt att leverantörens ansökan kommer att bifallas.

Famna delar bedömningen och tillstyrker förslaget.

6.4 Det ska införas ytterligare bestämmelser om förfrågningsunderlagets innehåll

Konkurrensverkets bedömning: För att det ska bli tydligare för upphandlande myndigheter vilka verktyg som finns att motverka kriminella och oseriösa

aktörer, bör bestämmelserna om förfrågningsunderlagets innehåll struktureras om och utökas.

LOV bör därför tillföras bestämmelser om förfrågningsunderlagets innehåll, tillgången till förfrågningsunderlagen, kontraktsvillkor som får och bör ställas, möjligheter att begära att en åberopad kapacitet byts ut, samt krav avseende underleverantörer.

6.4.1 Bestämmelserna om förfrågningsunderlagets innehåll ska konsolideras och förtydligas

Konkurrensverkets förslag: Förfrågningsunderlaget ska innehålla uppgifter om 1. de tillstånd som krävs för den aktuella tjänsten, 2. de uteslutningsgrunder som enligt 7 kap. 2 § andra stycket samt 3–4 §§ ska tillämpas i valfrihetssystemet, 3. vilka krav avseende teknisk och yrkesmässig kapacitet som en sökande ska uppfylla för att få delta i valfrihetssystemet, 4. grunderna för den ekonomiska ersättningen till en leverantör, 5. vilka övriga kommersiella och andra särskilda villkor som ska gälla vid fullgörande av kontraktet, 6. villkor för kontroll och uppföljning, 7. löptiden för kontraktet, 8. på vilket sätt ansökan ska ges in, 9. inom vilken tid den upphandlande myndigheten kommer att fatta beslut om godkännande, samt 10. övrigt som är relevant.

Till följd av konsolideringen av bestämmelserna om förfrågningsunderlagets innehåll ska 4 kap. 3 och 4 §§ upphävas.

Famna tillstyrker förslaget delvis. Krav avseende teknisk och yrkesmässig kapacitet kan med goda intentioner bli begränsande. Det är inte endast formella krav som avgör en persons lämplighet utan andra erfarenheter kan väga tungt. I idéburen sektor finns flera organisationer som anställer personer med egen erfarenhet och erfarenheter som är av betydelse för att skapa förtroende hos målgruppen det kan vara områdeskännedom, kulturell bakgrund, språkkunskaper eller andra erfarenheter. Se även resonemang under 6.3.2 Vissa uteslutningsgrunder ska vara obligatoriska.

Krav på leverantörerna att regelbundet rapporterar in uppgifter i en uppföljningsplan där olika nyckeltal och kvalitetsindikatorer är en rimlig förväntan dock bör dessa nyckeltal och indikatorer fastställas med leverantör och med utgångspunkt i de system som finns. Löptid för kontrakt har Famna avstyrkt tidigare i remissvaret.

6.4.2 Tillgång till förfrågningsunderlagen

Konkurrensverkets bedömning: Tillgången till förfrågningsunderlagen bör regleras för att underlätta tillgången för såväl potentiella leverantörer som andra intressenter, till exempel forskare och medborgare.

Konkurrensverkets förslag: Den upphandlande myndigheten ska ge fri, direkt, fullständig och kostnadsfri tillgång till förfrågningsunderlaget på sin webbplats från den dag då annonsen om valfrihetssystemet publiceras. Vid ändringar av förfrågningsunderlaget i ett valfrihetssystem där förfarandet med ansökningsfönster används ska den upphandlande myndigheten ge fri, direkt, fullständig och kostnadsfri tillgång till det ändrade förfrågningsunderlaget på sin webbplats senast den dag då annonsen om ansökningsfönstret publiceras.

Famna delar bedömningen och tillstyrker förslaget. Tillgång till fullständigt förfrågningsunderlag är en förutsättning för att villkoren ska vara likvärdiga för alla potentiella leverantörer.

6.4.3 Kontraktsvillkor som ska och får ställas ska förtydligas

Konkurrensverkets förslag: Kontrakt som tecknas inom ramen för valfrihetssystem enligt denna lag ska innehålla villkor om 1. förutsättningarna för att avsluta kontraktet om valfrihetssystemet avslutas, 2. förutsättningarna för att avsluta kontraktet om leverantörens förhållanden förändras under kontraktets löptid så att leverantören, om den varit sökande till valfrihetssystemet, inte hade godkänts till valfrihetssystemet av andra skäl än att leverantören omfattas av uteslutningsgrunderna, 3. förutsättningarna för att avsluta kontraktet om leverantörens ägarförhållanden eller ledning ändras, 4. kontroll och uppföljning, och 5. sanktioner vid kontraktsbrott. Den upphandlande myndigheten får ställa särskilda miljömässiga, sociala, arbetsrättsliga och andra villkor för hur ett kontrakt ska fullgöras. Särskilda kontraktsvillkor för fullgörande av kontrakt ska ha anknytning till tjänsten som valfrihetssystemet avser och anges i förfrågningsunderlaget.

Famna tillstyrker förslaget.

6.4.4 Åberopad kapacitet och underleverantörer

Den upphandlande myndigheten ska i vissa fall begära att sökanden byter ut ett företag vars kapacitet åberopats

Konkurrensverkets förslag: Den upphandlande myndigheten ska begära att sökanden byter ut ett företag vars kapacitet åberopats mot ett annat företag, om företaget vars kapacitet åberopas 1. inte uppfyller de krav som företaget åberopas för, eller 2. omfattas av tillämpliga uteslutningsgrunder.

Famna tillstyrker förslaget.

Kontraktsvillkor avseende underleverantörer som direkt medverkar till fullgörandet av kontraktet

Konkurrensverkets förslag: Den upphandlande myndigheten får i förfrågningsunderlaget, avseende underleverantörer som direkt medverkar till att fullgöra kontraktet, begära att en leverantör 1. lämnar in uppgifter om a) vilka underleverantörer som kommer att fullgöra kontraktet, b) vilka delar av kontraktet som kommer att fullgöras av respektive underleverantör, 2. säkerställer att underleverantörerna uppfyller de krav och villkor som ställts i förfrågningsunderlaget, och 3. byter ut underleverantörer som omfattas av tillämpliga uteslutningsgrunder.

Famna tillstyrker förslaget.

Byte av underleverantör efter godkännande

Konkurrensverkets förslag: Kontrakt som tecknas inom ramen för valfrihetssystem enligt denna lag får innehålla villkor om att leverantören endast får byta ut en underleverantör som avses i 4 § efter godkännande från den upphandlande myndigheten.

Famna tillstyrker förslaget.

6.5.1 Krav på riktlinjer och dokumentation av kontrollåtgärder

Konkurrensverkets bedömning: För att motverka oseriösa och kriminella aktörer i valfrihetssystemen är det avgörande att en upphandlande myndighet med val-frihetssystem tillämpar ett strategiskt och enhetligt förhållningssätt till kontroll och uppföljning samt genomför regelbundna kontroller och uppföljningar av de leverantörer som anslutits. I de fall en upphandlande myndighet inte gör det är det viktigt att tillsynsmyndigheten kan ingripa, via förelägganden eller tillsyns-beslut, för att förmå den upphandlande myndigheten att vidta rättelse.

Konkurrensverkets förslag: Den upphandlande myndigheten ska besluta om riktlinjer för kontroll och uppföljning av valfrihetssystem enligt denna lag. Tillsynsmyndigheten får förelägga en upphandlande myndighet att besluta om riktlinjer för kontroll och uppföljning. Den upphandlande myndigheten ska regelbundet kontrollera att leverantörerna i valfrihetssystemet uppfyller villkoren i förfrågningsunderlaget samt inte omfattas av uteslutningsgrunderna i 7 kap. Kontrollen ska dokumenteras.

Famna tillstyrker förslaget men vill samtidigt påminna om att uppföljning och kontroller behöver vara i rimlig omfattning, den administrativa bördan får inte vara i den omfattning att det påverkar kårverksamheten negativt. I

den ersättning som fastställd för en tjänst bör höjd tas för kostnader för uppföljning och kontroll. Fristående utförare behöver i likhet med Konkurrensverket ha tillräcklig kapacitet för att kunna inlämna de uppgifter som krävs från myndigheter som utöver tillsyn. Den danska modellen med centraliserat digitalt faktureringsystem är en lösning som inte belastar utförare.

6.5.3 En ny informationsskyldighet

Konkurrensverkets bedömning: För att möjliggöra identifiering och hantering av oseriösa och kriminella aktörer inom valfrihetssystemen är tips och information från enskilda av vikt. Därför bör enskilda på ett enkelt sätt få information om vart de kan vända sig för att rapportera missförhållanden.

Konkurrensverkets förslag: Den upphandlande myndigheten ska till enskilda lämna information om hur de kan rapportera fel i tjänsten och missförhållanden hos leverantörer.

Famna tillstyrker förslaget. Enskilda såväl brukare och anhöriga som anställda hos utföraren har av naturliga skäl en unik inblick i verksamheter och hur tjänsterna inom valfrihetssystemen faktiskt utförs, detta gäller både fristående och egenregi verksamheter. Detta kan dock innebära en risk då illvilliga aktörer kan utnyttja denna funktion, i likhet med att anonyma orosanmälningar till Socialtjänsten ökat för offentliga personer.

6.6.3 Regeringen bör utreda hur fler uppgifter om valfrihetssystemen kan samlas in och tillgängliggöras

Konkurrensverkets bedömning: I dag saknas på nationell nivå uppgifter av central betydelse om valfrihetssystemen. Några av de mest grundläggande uppgifterna som saknas är hur stora belopp som årligen betalas ut inom ramen för dessa system, information om vilka leverantörer som är verksamma samt uppgifter om hur många ansökningar som gjorts till valfrihetssystemen.

Konkurrensverkets förslag: Regeringen bör utreda hur fler uppgifter om valfrihetssystemen kan samlas in och hur såväl rådata som bearbetad statistik kan tillgängliggöras.

Famna delar bedömningen och tillstyrker förslaget och vill samtidigt önska att statistiken tydliggör om den fristående leverantören är idéburen eller privat kommersiella. Detta hade möjliggjort synliggörandet av idéburen sektors andel och visa om initiativ för främjandet av sektorn haft effekt.

6.6.4 Det aviserade uppdraget till Upphandlingsmyndigheten om en satsning mot välfärdsbrottslighet ska omfatta ett utökat stöd om tillämpningen av LOV

Konkurrensverkets bedömning: Såväl upphandlande myndigheter som leverantörer har ett behov av ytterligare stöd vad gäller tillämpning av LOV, särskilt i perspektivet att motverka kriminella och oseriösa aktörer.

Konkurrensverkets förslag: Det i budgetpropositionen för 2026 aviserade uppdraget till Upphandlingsmyndigheten att stödja kommunerna i arbetet med att motverka arbetslivs- och välfärdsbrottslighet inom de offentliga affärerna ska omfatta en utökad vägledning riktad till upphandlande myndigheter med valfrihetssystem.

Famna tillstyrker förslaget, det finns behov at stöd både för utförare och beställare vad gäller LOV.

6.6.6 Vidareutveckling av flera pågående initiativ kan bidra till att möta behovet av tillgång till information

Konkurrensverkets bedömning: Tillgången till relevant information är en central förutsättning för upphandlande myndigheters kontroll och uppföljning. För närvarande pågår flera olika initiativ på andra områden som, ibland med viss utveckling, skulle kunna bidra till att ge upphandlande myndigheter bättre tillgång till sådan information som är relevant vid kontroll och uppföljning.

Famna delar bedömningen och tillstyrker förslaget. Både E-hälsomyndighetens nationella katalog över vårdgivare och utförare av socialtjänst, upphandlande myndigheters tillgång till information från IVO, en nationell databas för upphandlingar och valfrihetssystem och Bolagsverkets system för samordnad registerkontroll kan öka tillgången på relevant information.

Slutord

Det är viktigt att stänga ute oseriösa och kriminella krafter. Men det behöver göras på ett adekvat sätt, förhastade lösningar kommer resultera i negativa effekter konsekvenser för mångfalden, valfriheten och kvaliteten i välfärden.

Famna delar Konkurrensverkets analys att allmänhetens tillit och tilltro till det offentliga institutionerna påverkans negativt av oseriösa och kriminella krafter.

De offentliga aktörernas förmågan att hålla dessa krafter utanför välfärden är en avgörande faktor för att upprätthålla allmänhetens tillit och tilltro.

Vi vill också framhålla att det finns möjligheter att begränsa deltagande i hela eller delar av valfrihetsystem som kan ha andra premisser, de så kallade reserverade LOV till idéburna aktörer i välfärden, en möjlighet som funnits i Sverige sedan 1 januari 2023. En vägledning för reserverade upphandlingar och valfrihetssystem till offentliga beslutsfattare finns på Famnas hemsida <https://www.famna.org/publikationer/>

Den innehåller konkreta exempel på reserverade upphandlingar och valfrihetssystem, men också rättsfall och praxis som visar hur reglerna fungerar i praktiken.

Lov infördes i en tid präglad av nybyggeranda och en vilja att låta olika initiativ blomstra – den tanken var inte fel. Syftet med LOV var att förbättra förutsättningarna för de idéburna utförarna som med lång tradition bedrivit verksamhet inom vård och social omsorg. Än idag utgör den idéburna välfärden endast 3% av den offentligt finansierade välfärden, den minsta andelen i Europa. Syftet att verka för främjandet av sektorn är lika, om inte mer aktuell idag.

Sverige behöver mer idéburen välfärd. Den löpande anslutning i LOV är fortsatt en viktig pusselbit för att uppnå en ökning.

Å Famnas vägnar,

Aleksandra Wasso

Tel. 0707 38 39 95

Mejl: aleksandra.wasso@famna.org